

ICOMOS
SWEDEN

International Council on
Monuments and Sites

Conseil International
des Monuments et des Sites

NYHETSBREV

Juli 2010

www.icomos.se

INNEHÅLL

Ordföranden har ordet	3
Aktuellt	4
Dalby i Skåne - kungsgård, kyrka, kloster, stift – i belysning och under omprövning	5
Historic Towns-möte på Malta	10
Valetta Position Paper of the ICOMOS International Committee on Historic Towns and Villages	13
Vad innebär den nya plan- och bygglagen?	14
Ökad roll för miljöorganisationer. Vad betyder det för kulturmiljön?	15
Så går världsarvsarbetet till	16
Årsmötesprotokoll 2010	19

ICOMOS Sweden, Nyhetsbrev nr 2 2010. Redaktionsgrupp; Henrik Lindblad (redaktör), Johanna Alton, Helene Svahn Garreau, Hanna Gårdstedt, Katri Lisitzin. Kontakt: info@icomos.se

Förstasidans illustration; Dalby kyrka i Skåne. Foto från Wikimedia Commons, 2009.

Ordföranden har ordet

Först av allt så vill jag tacka för förtroendet att få leda ICOMOS Sverige ytterligare två år. Det ska bli mycket spännande att, tillsammans med styrelse, representanter i internationella kommittéer, arbetsgruppsmedlemmar och många andra, få anta de utmaningar vi står inför.

Det gäller att koncentrera arbetet till de frågeställningar som totalt sätt gör mest nytta. För mig personligen blir det alltmer klart att vi måste skärskåda hur lagstiftning och regelverk fungerar. Stadsbiblioteksärendet har t ex visat att hävdandet av en historisk byggnads integritet inte täcks in på ett distinkt sätt eller ens av alla betraktas som en självklar fråga för den antikvariska expertisen. I än högre grad gäller detta våra stadskärnor, som ofta har ett utomordentligt stort värde såväl ur kulturhistorisk synpunkt som för upplevelse, identitet och igenkännande. Vid det *nordiska styrelse/ordförandemöte* som genomfördes i Tallinn strax före årsmötet beslutade vi att försöka hjälpa åt att driva dessa frågor också internationellt. Frågan kommer också att på mitt initiativ behandlas på europamötet nu i dagarna.

Världsarvsfrågorna ska som vi tidigare sagt vara i fokus. Också här blir det viktigt att vi koncentrerar oss på det som är principiellt och grundläggande. Vid mötet i Tallinn blev vi varse att många förslag till nya objekt på listan var likartade och borde samordnas. Det skulle förutom upprepning och ökad tydlighet föra med sig en begränsning av antalet objekt. Det resulterade i en gemensam skrivelse till våra styrande om detta. Beträffande Drottningholm så har vi stött på Unesco om att de måste bevaka att mesta möjliga görs för att förbifarten ska utformas så att skadorna på omgivningen blir så små som möjligt och att biltrafiken genom världsarvet måste minimeras. För att så många som möjligt bättre ska kunna förstå hur arbetet med världsarven bedrivs har vi tagit fram ett dokument som publiceras i detta nummer.

Vi ska förstås utveckla vårt nätverkande både i internationella kommittéer, i styrande ICOMOS-organ och med kolleger på hemmaplan. Samtidigt är det viktigt att vara realistisk med vad som går att åstadkomma. För höga förväntningar ger besvikelse och dåligt samvete. Kan varje nationell arbetsgrupp i genomsnitt åstadkomma något medlemsmöte per år och i övrigt hålla kontakt per e-post inom gruppen så ska vi nog vara tacksamma. Vad gäller resande sätter tyvärr ekonomin gränser. Vi kommer alltså vara beroende av att det finns egenintresse av att besöka möten i vetenskapliga kommittéer och arbetsgrupper så att inte ICOMOS ekonomi behöver belastas med alla resor som krävs.

Vi har fått en riktigt hygglig procentuell ökning av vårt verksamhetsbidrag från Riksantikvarieämbetet trots det kärva ekonomiska läget. Det känns mycket positivt, som ett uttryck för uppskattning av vad vi gör. Tyvärr så äts större delen upp av att vi för varje medlem betalar mer än årsavgiften till Paris. Till skillnad från föreningar med Sverige som verksamhetsfält så måste vi göra utlandsresor. Att vässa vår verksamhet och hitta så effektiva rutiner att vi kan åstadkomma mer med de resurser vi har är förstås grundläggande. Att detta nyhetsbrev bara distribueras elektroniskt är ett sådant steg som jag hoppas att Ni har förståelse för.

Kerstin Westerlund Bjurström

Aktuellt

Icofortseminarier

Den svenska IcoFortgruppen planerar att vara med på två seminarier i höst. Det ena går av stapeln i oktober och kommer att handla om världsarvet i Karlskrona. Seminariet är ett samarrangemang med Länsstyrelsen i Blekinge. Det andra är ett samarrangemang med ett nätverk för försvarshistoriska museer inom Sveriges militärhistoriska arv (SMHA). Tid och plats är ännu ej fastställda.

Ingela Andersson

E-post: ingela.andersson@fortv.se

VIKTIGT: påminnelse till alla medlemmar

Vi behöver ha aktuella e-postadresser till alla medlemmar. Om ni inte redan meddelat e-postadress, flyttar eller byter e-post; glöm inte meddela den nya adressen till info@icomos.se!

Dalby i Skåne - kungsgård, kyrka, kloster, stift – i belysning och under omprövning

Figur 1. Dalby kyrka från sydväst. (Foto: Kjell Lundquist)

Det finns platser, ett oändligt antal, och så finns det Platser. Platser som var och en som besöker dem genast förstår att det är något speciellt med. Vari det speciella ligger kan vara svårt att definiera, orden räcker liksom inte riktigt till, och formuleringarna blir både platta och tafatta. Likväl vet alla att det är något speciellt med platsen. Det är något i luften, i atmosfären, det upphöjda lugnet som vilar över den, vördnaden den visas, sättet att närma sig den eller hur man talar om den. Det är något som hänt förr, som berättelser i mytens, legendens, krönikans eller arkivhandlingarnas form förmedlar fragment av. Det är Platser som lockar författare och konstnärer, turister och pilgrimer, och – inte minst forskare.

En mytomspunnen plats

Dalby i Skåne, en ungefärlig mil öster om Lund, är en sådan plats. Mytomspunnen, landskapligt stark, inbillat historiskt välkänd, och samtidigt vardagsenkel, en sovstad till Lund och med en av Sveriges första nationalparker från 1918, Dalby Söderskog, till granne. Nu i vår har platsen placerats i det verkliga sökarljuset. I april upphöjdes Dalby från sin regionala berömdhet till ett internationellt forskningsobjekt. I vårsolen avhandlade ett 40-tal forskare och 'celebriteter' från åtta länder, under fyra dagar och i det internationella symposiets form, Dalby under halvannat millennium, med kyrkan, klostret och (kungs)gården i fokus. Imaginärt vändes sten för sten för att försöka svar på alla frågor rörande det anmärkningsvärda förmodade konglomeratet av arkeologiska lämningar, ruiner, stående byggnader, odlingsmarker, trädgårds-, park- och skogsrester i sitt historiska och landskapliga sammanhang. Få inom hela kulturminnesvärden torde längre kunna förbli ovetande eller okunniga om

Dalby, och ortens mycket speciella betydelse under framförallt 1000-talet och byggandet av det nordiska ärkestiftet i Lund, eller för den delen förbli oberörda av Dalby, den berömda platsen, *Locus Celebris*, som benediktinermunken Ailnoth benämnde den omkring år 1100.

Figur 2. Föredragning av Georg Wallin, i Dalby kyrka, om kyrkans äldre byggnadshistoria.
(Foto: Kjell Lundquist)

Locus Celebris var också titeln på symposiet den 24-27 april 2010, under värdskap av Centrum för Danmarksstudier vid Lunds universitet och Dalby församling inom Svenska Kyrkan, och med professor Stephan Borgehammar, Centrum för teologi och religionsvetenskap (CTR), professor Jes Wienberg, Institutionen för arkeologi och antikens historia, och föreståndare och universitetslektor Hanne Sanders vid Centrum för Danmarksstudier, alla vid Lunds universitet, som drivande krafter (se nedan länk till konferensprogram).

Dubbla biskopssäten

”Dalbys kyrka torde vara den äldsta ännu stående stenkyrkan på den skandinaviska halvön”, skriver Erik Cinthio i *Nationalencyklopedin*. Kyrkan byggdes av den danske kungen Sven Estridsen (1020-74) omkring år 1060, troligen i anslutning till en då befintlig kungsgård. Flera forskare, bl.a. Georg Welin, tidigare lägger dock kyrkobyggnadsstarten till ca 1015, och delar också in denna i tre etapper under 1000-talet. Lunds stift bildades 1060 genom en delning av det dåvarande Roskilde stift. I Lund residerade då den anglosaxiske missionsbiskopen Henrik, medan biskop Egin, som vigts till biskop 1059 i Bremen, kom att slå sig ner på Sven Estridsens gård i Dalby, åren 1060-66. Egin övertog sedan vid Henriks död biskopsstolen i Lund och flyttade till staden. Dessa ’dubbla biskopssäten’ har länge förbryllat forskarna, och mycket tid och uppmärksamhet ägnades också denna traderade uppfattning, och vad som ligger bakom denna, under symposiet. Dalby kyrka lär i alla fall även framöver ha gynnats, med gåvor av den följande danske kungen Harald Hen, död ca 1080 och begravd i Dalby, och som också kan tänkas ha fortsatt bygget.

Största klostret i Skåne

Omkring år 1100 inrättades ett augustinkorherrekloster i Dalby. Tre år senare, 1103, upphöjdes Lund till ärkebiskopssäte över hela Norden, över Danmark, Sverige, Norge, Island, Grönland, Färöarna, Shetlands- och Orkneyöarna, Hebriderna & Isle of Man. De av alla inte alltid entydigt förstådda begreppen augustinkorherrekloster, augustinerkloster, augustinerorden, *canons regular* (regulära kaniker), korherrar, med flera, avhandlades inledningsvis under symposiet. Den tidigare uppfattningen har varit att klostret först etablerades i den gamla kungsgården väster om kyrkan, och senare utvecklades i nyuppförda byggnader norr om kyrkan. Nu har även denna uppfattning utmanats. Ja, ett ifrågasättande av ordningsföljden i tid, av både byggnader och (kyrkliga) verksamheter i Dalby, har rent generellt virvlat upp de vedertagna uppfattningarna under hela symposiet. Klostret i Dalby kom i alla fall att bli ett av de rikaste lantklostren i hela Danmark, störst i Skåne och representerat i 17 av landskapets 22 häradar, och omfattade vid tiden för reformationen 1536 hela 450 landbogårdar. Dalby är idag även en av de tre platser (Dalby, Vadstena och Ystad) där medeltida klosterbyggnader ännu finns bevarade.

Dalby kyrka, eller Heliga korsets kyrka som den kallades, var vid 1000-talets slut byggd som en treskeppig basilika. Vid 1100-talets mitt tillkom ett nytt västparti med den så kallade förhallen med romanska valv, om det nu inte var ett baptisterium. Under 1200-talet utvidgades kyrkan ytterligare. År 1388 eldhärjades både kyrkan och klostret, och efter reformationen förföll delarna alltmer. Resterna stabiliserades 1758, och kyrkan fick slutligen det utseende den har i dag.

Figur 3. Session i församlingsgården Eginogården. (Foto: Stephan Borgehammar)

Dalby i sin tid och sammanhang

Men, ingen människa och ingen plats är nu en ö, eller hur man skall uttrycka det. I sitt inledande sammanhangliggörande av Dalby tog professor Dick Harrison sin utgångspunkt i

Finnsborgsfragmentet från 500-talet, med den äldsta skildringen av Europas politik, liksom i de nyvunna kunskaperna från de arkeologiska undersökningarna i Uppåkra, både från 1930- och 1990-talet, och utan vilka Dalby och Lund och hela Nordens kyrkliga uppbyggnad inte kan förstås. Uppåkra, med sin storhetstid från ca 100 f.Kr – 1000 e.Kr., sju gånger större än Birka, får Birka att framstå som en "lillgrabb i division sju" i historisk betydelse, som Harrisson för övrigt uttryckte det.

Dalby är idag en ort stadd i ständig tillväxt och förändring. En viktig aspekt under symposiet handlade därför självfallet om det historiska och tusenåriga Dalbys integration i 2000-talets vardag, och om det medvetna och ansvarsfulla bruket av detta europeiska kulturarv. I en inledande föredragning "Restaurerad klostermiljö för en ny tid" axlade professor Kerstin Barup manteln och sammanfattade frågorna kring dokumentation, restaurering och levandegörande, i ICOMOS anda. "Det saknas inte pusselbitar, spelare och intressenter i frågan om framtiden för området kring Dalby kyrka. Staten, kommunen, Dalbyborna själva. Forskarna, kyrkan, arrendatorn av Kungsgården. Inte heller saknas inbyggda motsättningar – mellan att bevara och utveckla, mellan att skapa en vallfartsort och ett utflyktsmål", sammanfattade vidare *Sydsvenskans* reporter den avslutande paneldiskussionen.

Dalby är, sammanfattade också *Sydsvenskan*, så mycket idag: vallfartsplats, arkeologisk guldgruva, expanderande tätort, församling och levande jordbruk. Finns det då inte någon donator här i publiken som skulle kunna skjuta till 40 miljoner kronor, undrade arkeologen och chefen för Norrköpings stadsmuseum Peter Carelli. Vi skulle då kunna gräva ut både kyrka, klosterplats och omgivningar för att vinna ny kunskap, anställa internationella forskare, integrera skolan, guida professionellt och involvera allmänheten för en verkligt långsiktig och hållbar kulturell utveckling på en av de nordiska nyckelplatserna.

Figur 4. Föredragning av professor Kerstin Barup under rubriken "Restaurerad klostermiljö för en ny tid". (Foto: Kjell Lundquist)

Symposium för helhetssyn

Syftet med symposiet *Locus Celebris* var enligt initiativtagarna att söka en fylligare och mer mångfacetterad förståelse av Dalby som plats, en ort som varit så betydelsefull både kyrkligt och politiskt och på flera geografiska nivåer i Skåne, Danmark, Norden och Europa. Målet var att vinna en tentativ helhetsförståelse av kyrka, kloster, gård och landskap i och runt Dalby just genom att föra samman forskare med vitt skilda frågeställningar och referensramar, för att därmed i förlängningen kunna vinna denna kunskap även för andra liknande platser.

Nog uppnåddes syftet med symposiet, med råge, och med en betoning på ”mångfacetterad”. Nog togs det också flera steg på vägen mot en helhetsförståelse. Men, mest bestående i mitt medvetande blev Jes Wienberg lakoniska konklusion med glimten i ögat: “We have now reached an even higher level of confusion”.

För dem som inte var där: det kommer en bok i Centrum för Danmarksstudiers serie. Skaffa den! Läs den! Du kommer inte längre att fundera över Dalbys betydelse. Det var, och det förblir, en berömd plats.

Kjell Lundquist

Konferensprogrammet med introduktion och beskrivning:

<http://www.lu.se/danmarksstudier/aktiviteter/locus-celebris-i-dalby-24-27-april-2010>

Historic Towns -möte på Malta

Den 7–10 april gick det årliga mötet med ICOMOS International Committee on Historic Towns and Villages (CIVVIH) av stapeln. Denna gång hölls det i Maltas huvudstad Valletta. Staden ligger högt uppe på en starkt kuperad klippudde och omges på båda sidorna av havsvikar. Den grundades 1566 och är därmed ett tidigt exempel på det stadsbyggande som utvecklades i spåren av den italienska renässansens idealstäder. Staden har en rätvinklig rutnätsplan inom en oregelbundet formad, kraftig befästningskrans. Den har en tät, välbevarad bebyggelse i sten. 1980 fördes Valletta upp på Världsarvslistan.

Valletta är intimt förknippad med den politiska situationen i Medelhavsområdet på 1500-talet och med Johanniterorden eller Malteserorden som den sedan kom att kallas. Orden hade 1522 fördrivits från Rhodos av turkarna men fick 1530 Malta som förläning av kejsar Karl V. Riddarna slog sig ner i Birgu, nuvarande Vittoriosa, på en klippudde på östra sidan av den flikiga Stora Hamnviken. Birgu anfalls av turkarna 1551 och utsattes 1565 än en gång för en mycket svår belägring, men lyckades stå emot.

Efter det beslutade man att anlägga den nya staden Valletta på den större nordsydliga udden på hamnvikens västra sida där försvarsförutsättningarna var bättre. Längst ut på udden låg sedan tidigare ett fort. Staden fick sitt namn efter stormästaren Jean Parisot de la Valette. Planen utformades av den italienske arkitekten och befästningsingenjören Francesco Lapparelli som tidigare varit i påvens tjänst.

Valletta

Foto Nils Ahlberg

Första kvällen hölls som brukligt ett Bureau-möte med den valda styrelsen för att förbereda arbetet under de kommande dagarna. Sedan följde en seminariedag om hållbar stadsutveckling som var öppen för alla intresserade och en dag för kommittémedlemmarna som ägnades åt diskussion och bearbetning av texten till ett nytt dokument som ska vara en uppdatering av Historic Towns-chartret från 1987. Sista dagen var avsatt för det egentliga årsmötet och på eftermiddagen en utflykt till några världsarv på Malta. Tillsammans var vi närmare 50 personer från ett 30-tal länder. Flertalet kom från Europa och framför allt Sydeuropa men det var också deltagare från Canada, Sydamerika, Australien, Kina och Egypten.

Urban Sustainable Development Policies

Temat för årets seminarium var "The Historic City, a Reference Model for Urban sustainable Development Policies". Dennis Rodwell från Edinburgh, som nyligen skrivit boken *Conservation and Sustainability in Historic Cities*, höll ett inledande anförande där han diskuterade olika sidor av begreppet sustainability och hur det har utvecklats. Under resten av förmiddagen, då jag ledde diskussionerna, behandlades konceptet sustainability på ett mer övergripande plan – innebörd, hur development och sustainability går ihop och om den historiska staden kan vara en modell för hållbar stadsutveckling. Bland föredragshållarna fanns Marianne Lehtimäki från Finland som talade om "Mediating Urban Heritage and Sustainability".

Eftermiddagen ägnades åt case studies. Platser som behandlades var Timisoara i Rumänien, Constance och Lake Constance i södra Tyskland samt storstäderna Istanbul, Athen och Kairo. Detta följdes av fyra parallella workshops – om Historic Seaports, Historic Wooden Towns, Sustainable Mobility in Historic Cities och Historic Fortified Cities. För den om trästäderna svarade Olga Sevan från Ryssland. Hon organiserar den 24–28 September 2010 en konferens i Rostov Velikij (Yaroslavl-regionen) med titeln *International Scientific and Practical Conference "Culture of Wood – Wood in Culture"*. Mer information om denna finns på www.ecovast.ru. Annars kan man kontakta Olga direkt via hennes e-post osevan47@gmail.com

Position Paper om Historic Cities and Sustainable Urban Development

Under mötet utarbetades ett kort dokument kallat *Historic Cities and Sustainable Urban Development Policies, Valletta Position Paper of the ICOMOS International Committee on Historic Towns and Villages* och detta antogs den sista dagen (dokumentet följer efter denna artikel). Det hade förberetts och skrevs ihop av en grupp bestående av Michel Bonnette (Kanada), Dennis Rodwell (Storbritannien) och mig själv. Dokumentet betonar bland annat följande:

- Att en central fråga i sammanhanget är icke förnyelsebara resurser och till dessa hör kulturarvet.
- Att hållbar utveckling/sustainable development är detsamma som god hushållning – att ta tillvara och utveckla de existerande resurserna på bästa sätt. Detta gör kulturarvet i vid mening till en utgångspunkt för planering och utveckling i ett hållbart samhälle.
- Att den historiska staden är en viktig grundval för och kan ge inspiration på många plan till en hållbar stadsutveckling.

I diskussionen om den historiska staden kan tjäna som modell för dagen hållbara stadsbyggande blev svaret både ja och nej. Eller att det vore alldeles för enkelt att hävda en sådan sak rakt upp och ner. Här finns många lärdomar att hämta och vid planläggningen av nya områden tillför det värdefulla kvaliteter om man utgår från platsen och tar tillvara historiska lämningar och spår. Den historiska stadskärnan med sin täthet och sina blandade funktioner har många fördelar. Gammal byggnadsteknik med lokala material, kvalitet i hantverket och möjlighet till långsiktigt underhåll kan ge viktiga bidrag. Upplevelsevärden, kulturhistoriska kvaliteter, identitet och sociala värden icke att förglömma. Men det finns samtidigt problem med den gamla staden. Och tekniska framsteg med energibesparande byggnadssätt och annat måste förstås tas tillvara. Dagens förhållanden och standardkrav måste mötas på ett bra sätt. Frågan inbegriper också ett definitionsproblem – vad menar vi när vi talar om den historiska staden? Den är så mycket mer än den traditionella västerländska stadskärnan. Ja, diskussionen kan göras lång.

Uppdatering av Historic Towns-chartret 1987

En grupp har under flera år arbetat med en text som ska utveckla och anpassa det gamla Historic Towns-chartret till dagens förhållanden. Man har särskilt bemödat sig att komplettera med frågor och aspekter som inte behandlas tillräckligt i det äldre dokumentet. Det presenterade textförslaget diskuterades i stort och smått under mötet och justerades på många punkter, men någon slutgiltig text lyckades mötet inte nå fram till.

Att utarbeta den här typen av dokument är komplicerat på många sätt. Inte nog med att problemen och synsättet skiljer sig mellan länderna, det är också stora språkliga svårigheter. Det finns olika tradition hur formellt och teoretiskt man ska uttrycka sig. Det är skillnad på "International English" och den "Native English" som talas i de engelskspråkiga länderna, och ett och samma ord kan dessutom användas på olika sätt i dessa länder. Det blir lätt missförstånd när icke engelsktalande personer gör direktöversättningar från sitt eget språk och vill lägga in någon särskild innebörd i ett ord. Sedan ska allt uttryckas så att det får samma betydelse på både engelska och franska. Och till detta kan det komma politiska omständigheter, prestigefrågor och personliga hänsyn.

Mötet var överens om att texten fortfarande behöver redigeras och bearbetas och en liten grupp ska arbeta vidare med det. Ändå blev beslutet att anta dokumentet som "The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas – a CIVVIH Reference Document for New Approaches to the Washington Charter". Vi har olika traditioner och sätt att se på saker men i "min värld" antar man inte ett dokument förrän det finns en färdig text, så jag kände mig tvungen att rösta emot.

Nils Ahlberg

Historic Cities and Sustainable Urban Development Policies

Valletta Position Paper of the ICOMOS

International Committee on Historic Towns and Villages

Introduction

In its definition and popularisation of the term sustainable development, the 1987 Brundtland Report represented a turning point in raising awareness of the critical challenges facing our planet. Most recently, the 2009 Copenhagen Summit on climate change reinforced the need to take action. At the heart of this debate is the question of non-renewable resources. These include extracted materials, fossil fuels and the heritage.

In a wider view sustainable development is good housekeeping: taking care of and developing existing resources in the best way. This makes the heritage, in a broad sense, a starting point for planning and development in a sustainable society.

The Historic City

Historic cities possessed numerous attributes that characterise today's concept of the sustainable city. They were rooted in their natural environments and adapted to them climatically. Together with their hinterlands they constituted rich, complex and balanced ecosystems that have been tested and shaped over time by carefully considered development.

The historic city was often densely built-up and closely-knit. It was multifunctional, with strong virtues of proximity and accessibility which limited the need for infrastructure and transport. It was functionally and socially mixed, supported a wide range of complementary activities, and embodied multiple cultural values. The historic city was vibrant, convivial, and has proved to be eminently adaptable to incremental and harmonious change. It was human in scale, employed locally sourced materials, and expressed geo-cultural diversity. This has provided a strong sense of tangible and intangible identity.

The non-sustainable city is characterised by functional separation, urban dispersal and transport dependency. The historic city, on the other hand, offered flexibility and unlimited networks which provided a freedom that still today favours creativity and innovation. The historic city today fosters a sense of belonging and well-being amongst its citizens. The heritage and dynamics of historic cities are also a primary asset for attracting creative industries, businesses and visitors.

Historic cities may be seen as a source of knowledge for the functional and social organisation and spatial distribution of urban activities and natural elements, and an archetype for cities seeking sustainability. They minimise the use of resources, favour interaction and solidarity, and secure cultural continuity.

Conclusion

In view of the above, the members of the ICOMOS International Committee on Historic Towns and Villages (CIVVIH) meeting in Valletta, Malta, on 10 April 2010 believe that historic cities could serve as a source of inspiration for defining policies for sustainable urban development.

Vad innebär den nya plan- och bygglagen?

Många har säkert uppmärksammat att regeringen föreslagit en ny Plan- och bygglag (prop. 2009/10:170). Den nya lagen avses träda i kraft den 2 maj 2011. Det som i pressmeddelanden framställts som betydelsefulla nyheter är bl.a. att kommunerna skall bli skyldiga att på begäran lämna så kallade planbesked. Den som vill utföra något som kräver detaljplan skall alltså kunna få besked om kommunen är beredd att inleda något planarbete och om när detta kan antas vara färdigt. Publicitet har också den nya regeln fått om att kommunerna bör besluta i bygglovsärenden inom tio veckor. Kontrollsystemet förändras också i riktning tillbaka mot den gamla ordningen med mer myndighetstillsyn, mindre i händerna på byggherrens egenkontroll.

Så värst mycket nytt är det inte i övrigt i regeringsförslaget, som dessutom tillkommit så hastigt att Lagrådet hade stort jobb med att få konsekvens i det. För den som lärt sig hitta i den nu gällande lagen är det dessutom ett visst irritationsmoment att behöva leta efter välbekanta bestämmelser på nya platser. Det är då en viss tröst att lagstiftaren försökt hjälpa till med detta med en inledande innehållsförteckning (1 kap. 3 §). Även den lista med definitioner som finns i första kapitlet kan vara till hjälp (4 §). Där kan man för första gången i svensk lagtext läsa vad en byggnad är och dessutom få klart för sig att ett byggnadsverk är en byggnad *eller* en annan anläggning samt att en byggprodukt är avsedd att stadigvarande ingå i ett byggnadsverk. Mer tveksamt är kanske behovet av att definiera alla begreppen nybyggnad, ombyggnad, tillbyggnad, underhåll och ändring av en byggnad. Begreppen går in i varandra och en närmare läsning och tillämpning får väl visa om någon ytterligare precision har uppnåtts.

Som en hittehjälp särskilt till ICOMOS-medlemmar vill jag gärna meddela att nuvarande 3 kap. 1 § (placering av byggnader med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och natur- och kulturvärden) kommer att återfinnas i 2 kap. 6 §. Nuvarande 3 kap. 10 § (varsam ändring av byggnad) kommer att motsvaras av 8 kap. 14 § och 3 kap. 12 § (förvanskingsförbudet för särskilt värdefulla byggnader) kommer att flyttas till 8 kap. 13 §.

Ett bekymmer med den nuvarande lovhanteringen är att man inte vet när ett lovbeslut har vunnit laga kraft gentemot alla som skulle kunna vara berörda av det. I media har tagits upp fall där en byggande i efterhand har råkat ut för en ”elak granne” som – genom att han/hon inte underrättats om beslutet när det fattats – kunnat kasta omkull det genom överklagande kanske flera år efter det att byggnaden eller tillbyggnaden kommit på plats. Nu föreslås att bygglov skall vinna laga kraft tre veckor efter det att det tillkännagetts på kommunens anslagstavla. Det gäller alltså för de potentiellt elaka att hålla ett öga på kommunhuset. För sökanden och dem som lämnat synpunkter i lovärendet gäller dock tre veckor från delgivningen av beslutet. Säkerligen är inte sista ordet sagt om detta problem, men en ökad ordning i beslutssystemet bör det i alla fall medföra.

Thomas Adlercreutz

Ökad roll för miljöorganisationer. Vad betyder det för kulturmiljön?

Länge har rätten att överklaga beslut rörande den fysiska miljön i Sverige varit förbehållen sakägare, dvs. – förenklat uttryckt - fastighetsägare och arrendatorer. När plan- och bygglagen trädde i kraft 1987 fick också hyresgäster och bostadsrättshavare en förstärkt ställning. När därefter miljöbalken tillkom för drygt tio år sedan gavs miljöföreningar rätt att överklaga vissa beslut enligt balken. Senare har denna möjlighet utvidgats både inom balkens ram och genom att överföras till PBL och infra-strukturlagarna. Kraven för s.k. talerätt har dock ställts ganska högt: föreningen måste ha minst 2 000 medlemmar och ha varit verksam i minst tre år. Det finns egentligen bara två föreningar inom det klassiska miljöområdet som uppfyller dessa krav: Sveriges Naturskyddsförening och Sveriges Ornitologiska förening.

Nu har denna ordning underkänts av EU-domstolen. Kravet på 2 000 medlemmar är alldeles för högt ställt, enligt domstolen, som tolkat både EG-direktiv om allmänhetens och miljöorganisationernas rätt till miljöinformation och den s.k. Århuskonventionen som både Sverige och EU har ratificerat/skrivit under. Följden har redan blivit att regeringen lagt ett förslag om ändring av de nämnda lagarna (prop. 2009/10:184). Medlemsantalskravet sänks till 100 och även ännu mindre föreningar ska kunna få föra talan om de visar att deras verksamhet har allmänhetens stöd. Dessutom ska inte bara föreningar utan även andra juridiska personer som stiftelser få talerätt.

Betyder detta något för kulturmiljöorganisationerna? Enligt min mening ja. Om man granskar både EG-direktiven och Århuskonventionen så omfattar miljöbegreppet så som det definieras där inte bara naturmiljön utan även kulturmiljön. Även den svenska miljöbalken och plan- och bygglagen reglerar kulturmiljön. Att vi i Sverige – och inte bara här – har administrativa och vissa legala skiljelinjer mellan naturvården och kulturmiljövården kan knappast vara ett argument när det gäller allmänhetens rätt till inflytande över miljön i dess helhet. Därför borde EU-domstolens avgörande få betydelse även i fråga om de förfaranden som leder till miljöpåverkande beslut enligt Kulturminneslagen. Den lagen är mycket restriktiv i fråga både om spridande av miljöinformation och om rätten att överklaga. Om någon miljöorganisation skulle vilja ifrågasätta t.ex. ett större arkeologiföretag, rivandet av en kyrka eller upphävandet av ett byggnadsminne, så är frågan om inte ett överklagande ändå måste prövas, trots att det idag inte förefaller finnas sådana möjligheter.

ICOMOS ligger precis över 100-medlems-gränsen och skulle alltså kunna få en roll. Jag vill inte förspråka att vår i grunden på internationellt professionellt utbyte inriktade organisation skulle omvandlas till en svensk aktiviströrelse, men saken kan i vart fall i världsarvsfrågor vara värd en tanke.

För den som vill fördjupa sig i problematiken och dess bakgrund har jag skrivit en artikel för *Juridisk Tidskrift* som i höst kommer i tryck.

Thomas Adlercreutz

Så går världsarvsarbetet till

Denna information är främst avsedd för ICOMOS SWEDENs medlemmar.

Arbetet med världsarven baserar sig på "Convention Concerning Cultural and Natural Heritage", vanligen kallad "World Heritage Convention" och på svenska Världsarvskonventionen. Den stadfästes vid Unescos 17:e generalkonferens 1972. Den gäller alla de 186 länder som undertecknat konventionen (2010). Sverige gjorde detta 1985. Regelverk och arbetssätt angående världsarvsfrågorna finns i "Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention" (senast reviderad 2008).

ICOMOS roll, ansvar och organisation för världsarvsarbetet

ICOMOS har en formellt reglerad uppgift att vara expertorgan åt Unescos världsarvskommitté när det gäller utvärderingen av världsarv inom kulturområdet. ICOMOS betalas för detta ur World Heritage Fund. ICOMOS är även allmänt rådgivande i bevarande, förvaltning och konceptuella frågor när det gäller världsarv

ICOMOS *World Heritage Panel* är ICOMOS beslutande organ avseende världsarvsfrågor. Den består av för uppgiften särskilt valda personer ur ICOMOS Executive. Den tar fram förslag till beslut om vilka objekt som ska läggas till listan.

ICOMOS *World Heritage Unit* är en del av ICOMOS sekreteriat i Paris. Den anlitar experter och tar fram beslutsunderlag till ICOMOS *World Heritage Panel*.

ICOMOS *Documentation Centre* i Paris har på Unescos uppdrag alla ansökningar arkiverade.

Unescos roll, ansvar och organisation för världsarvsarbetet

UNESCOS *General Assembly of States Parties to the World Heritage Convention* består av representanter för alla stater som är med i Unesco och som har undertecknat konventionen. Den väljer vilka stater som ska vara representerade i World Heritage Committee.

World Heritage Committee, Världsarvskommittén, består av representanter för 21 länder. Med på kommitténs möten som rådgivare är representanter för de ideella organisationerna (Advisory Bodies) ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property), ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) and IUCN (International Union for Conservation of Nature, kallas i världsarvstexter World Conservation Union).

World Heritage Committee ansvarar för arbetet med världsarv inom Unesco, implementerar konventionen, dvs. beslutar om nya världsarv, ger rekommendationer för skydd och förvaltning av befintliga världsarv, beslutar om listan över hotade världsarv och om ett världsarv ska strykas från listan. Kommittén fattar också beslut som rör utbildning och information.

UNESCOS *World Heritage Fund* sorterar under Unesco och finansierar bl.a. ICOMOS expertmedverkan vid utvärderingen av världsarven.

UNESCOS *World Heritage Centre* är den del av Unescos sekretariat i Paris som har hand om världsarvsfrågorna

Svenska Unescorådet

Svenska Unescorådets uppgift är att bilda länk mellan Unesco och Sverige. Unescorådet ger råd till regeringen i Unescos frågeställningar däribland världsarvskonventionen. Avseende denna är uppgiften att stärka respekten bland medborgarna för världsarven och att hålla allmänheten underrättad om hur dessa sköts och om eventuella risker. Ett projekt som de aktivt driver är "World Heritage in Young Hands". Någon aktiv del i hanteringen av världsarven tar de inte.

Det svenska deltagandet i arbetet

Sverige valdes in i Unescos världsarvskommitté i oktober 2007 för fyra år framåt dvs. till oktober 2011. Sveriges representanter är riksantikvarie Inger Liliequist och Rolf Löfgren från Naturvårdsverket. Sverige har också en roll som en av fem vicepresidenter och ska vid behov leda världsarvskommitténs möten. Frågor som ska drivas är jämnare fördelning av världsarv över världen och bättre balans mellan kultur- respektive naturarv.

I arbetet med de svenska världsarven är det Riksantikvarieämbetet som tillsammans med Naturvårdsverket utvärderar de förslag till nya världsarv som kommer in och som lägger förslag till regeringen. Beslut att nominera ett objekt som världsarv fattas av respektive lands regering (State Party).

Ansvaret för arbetet med själva ansökan har den sökande med stöd från Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket och i vissa fall ICOMOS SWEDEN.

Ansökan om nya världsarv sänds till Unescos *World Heritage Centre* i Paris senast 1 februari varje år.

Arbetsgång inom Unesco och ICOMOS

Respektive lands regering skickar ansökningarna till Unescos *World Heritage Centre*. Där kontrolleras de avseende deras relevans och fullständighet.

Därefter skickas ansökningarna till ICOMOS *World Heritage Unit*, som väljer experter inom respektive utanför ICOMOS, som ska hantera utvärderingen av ansökningarna. Cirka femtio experter arbetar parallellt med olika ansökningar. Man anlitar:

- dels experter som kan bedöma det universella värdet (*Outstanding Universal Value*) hos objektet men inte besöker platsen ("Cultural Evaluation" eller "Desk Review"),
- dels sådana som ska bedöma standard på förvaltningen och byggnadens eller anläggningens skick och kulturlandskapets tillstånd – authenticity/integrity, conservation and management – och som besöker platsen ("Evaluation Mission" eller "Field Mission").

När experternas rapporter kommer in i augusti–september gör en av ICOMOS *World Heritage Unit* anställd advisor en preliminär utvärdering med rekommendation avseende ansökan.

ICOMOS *World Heritage Panel* tar sedan ställning till materialet och skickar efter bearbetning ett förslag till beslut till Unescos *World Heritage Centre* sex veckor före det beslutande mötet i *World Heritage Committee*, vilket äger rum i juni eller juli.

Besluts kategorier

Resultatet kan efter beslut i Unescos *World Heritage Committee* bli:

- *Not inscription* – det går då inte att återkomma med ansökan.
- *Deferral* – bordläggning med krav på fördjupad studie eller större omarbetning, *Outstanding Universal Value* (OUV) ej klarlagt. Nytt beslut i kommittén föregås av fullständig nomineringsprocess, dvs. det reviderade förslaget ska lämnas till Unesco 1 februari året innan nytt beslut tas i kommittén (18 månader innan beslut fattas) och en ny granskningsomgång ska genomföras.
- *Referral* – bordläggning, OUV klarlagt men vissa kompletteringar behövs, t.ex. management plan, lagskydd. Det reviderade förslaget ska lämnas till Unesco 1 februari samma år som nytt beslut tas i kommittén (6 månader innan beslut fattas). Möjligheten att återkomma gäller i tre år.
- *Inscription* – ansökan är godkänd och objektet skrivs in på listan över världsarv.

Rapportering

För utvärdering av befintliga världsarv – s.k. *Periodic Reporting* – som ska ske i princip vart sjätte år, ansvarar respektive State Party. Den ska ske efter av Unesco framtagna mall. Sverige gör en nationell rapport och ingår även i en syntesrapport tillsammans med övriga Norden och baltstaterna.

Reactive Monitoring kallas processen när ett hot mot ett världsarv inrapporteras av World Heritage Centre, annan del av Unesco eller någon av the Advisory Bodies. The State Party ska vid exceptionella förhållanden eller om arbete pågår som kan påverka bevarandesituationen, lämna en särskild rapport och konsekvensbedömning till World Heritage Committee senast 1 februari. Reactive Monitoring ska också föregå beslut att föra upp ett objekt på World Heritage List in Danger eller beslut att stryka ett objekt från Världsarvslistan.

Kerstin Westerlund Bjurström, Karin Schibbye samt Nils Ahlberg

För mer information se:

<http://whc.unesco.org/>

www.raa.se

www.icomos.org

www.unescoradet.se

ICOMOS SWEDEN
INTERNATIONAL COUNCIL ON MONUMENTS AND SITES
CONSEIL INTERNATIONAL DES MONUMENTS ET DES SITES

Årsmöte för ICOMOS SWEDEN tisdagen den 9 mars 2010

*Annual General Meeting of ICOMOS SWEDEN 9 March 2010
with English summaries*

22 av föreningens medlemmar var närvarande . *22 members were present.*

Kerstin Westerlund Bjurström hälsade välkommen och förklarade årsmötet öppnat.

1. Kallelseförfarandet och dagordningen godkändes (Bilaga 1). En första kallelse med datum för årsmötet hade sänts ut i nyhetsbrevet i december 2009 och förnyad kallelse och årsmöteshandlingar i nyhetsbrevet i februari 2010.

2. Kerstin Westerlund Bjurström valdes till ordförande för mötet och Anna-Gretha Eriksson till sekreterare.

3. Till att jämte ordföranden justera protokollet utsågs Britt Wisth.

4. Årsredogörelsen för år 2009 godkändes (Bilaga 2).

The Annual Report for the year 2009 was approved.

5. Revisionsberättelsen lästes upp (Bilaga 3). Den ekonomiska redovisningen för år 2009 godkändes och styrelsen beviljades ansvarsfrihet för verksamhetsåret.

The Auditor's Report was presented and the Financial Report for 2009 was adopted.

6. Budget för verksamhetsåret 2010 fastställdes i enlighet med förslag som presenterades av *sekreteraren* (Bilaga 4).

The budget for 2010 was adopted.

7. A. Beslutades om oförändrad årsavgift för år 2011, 4 000 kronor för institutionsmedlem och 450 kronor för enskild medlem.

B. Birgitta Hoberg läste upp ett tack från avgående ordförande Marie Klingspor Rotstein.

8. Fyllnadsval till styrelsen för åren 2010-2011: Till styrelse valdes Kerstin Westerlund Bjurström (ordförande) för 2 år, Stina Wedman (sekreterare) för 2 år, Thomas Adlercreutz för 2 år.
Styrelsen består av följande personer valda vid årsmötet 2009.
Daniel Kwiatkowski (skattmästare) för 3 år, och övriga ledamöterna, Nils Ahlberg för 3 år, Henrik Lindblad för 2 år, Kjell Lundquist för 3 år och Karin Schibbye för 3 år.

*The Executive was elected: Kerstin Westerlund Bjurström (President) 2 year, Stina Wedman (Secretary) 2 year and Thomas Adlercreutz 2 year.
Daniel Kwiatkowski (Treasurer) 3 years, and other members Nils Ahlberg 3 years, Henrik Lindblad 2 years, Kjell Lundquist 3 years, and Karin Schibbye 3 years.*

9. Till kontaktpersoner för ICOMOS internationella kommittéer 2009–2011 utsågs följande personer / *The following persons were appointed liaison officers for ICOMOS International Committees 2009–2011:*
- CIVVIH - Int'l Comm. for Historic towns and villages - Nils Ahlberg (Nils.Ahlberg@hotmail.com)
 - Int'l Comm. on Stone/ Stenkommittén - Daniel Kwiatkowski (daniel.kwiatkowski@skanska.se)
 - Wood/ Träkommittén - Hans Sandström (hans.sandstrom@hotmail.com)
 - IcoFort - ICOMOS Int'l Comm. on Fortifications and Military Heritage - Ingela Andersson (ingela.andersson@fortv.se)
 - Economics of Conservation – Christer Gustavsson (2010)
 - Cultural tourism – Anna Hegetorn (2010)
 - Cultural Landscapes ICOMOS - IFLA - Torbjörn Suneson (HistoricGardens@icomos.se)
 - Training - Ola Wetterberg (Training@icomos.se)
 - Legal, Administrative and Financial Issues - Thomas Adlercreutz (t.adlercreutz@spray.se)
 - Polar Heritage - Håkan Jorikson (hakan.jorikson@grm.se)
 - CIAV- Int'l Comm. for Vernacular Architecture - Lena Palmqvist (lena.palmqvist@nordiskamuseet.se)
 - Underwater Cultural Heritage - Andreas Olsson (andreas.olsson@maritima.se)
 - Wall Painting - Anna Henningsson (anna.henningsson@kah.se)
 - Rock Art - Ulf Bertilsson (ulf.bertilsson@raa.se)
 - 20th Century Heritage - Britt Wisth (britt.wisth@telia.com)
 - ICAHM – Int'l Comm. for Archaeological Heritage Management - Gert Magnusson (gert.magnusson@raa.se)
 - ISCARSAH – International Scientific Committee on Analysis and Restoration of Structures of Architectural Heritage - Pål Anders Stensson (2010) (pal.stensson@raa.se)
 - Risk preparedness - Kerstin Westerlund Bjurström (2010) (kerstin.westerlund@icomos.se)

För kommittéer av relevans för svenska förhållanden där det saknas kontaktperson befullmäktigades styrelsen att gå ut med en förfrågan till medlemmarna och att därefter utse kontaktperson.

For committees of relevance to Swedish conditions, where there is no liaison officer, the Executive was authorized to appoint someone later on.

10. Val av valnämnd
Till valnämnd för perioden 2010–2011 valdes Anna-Gretha Eriksson (sammankallande), Erik Orviste och Torbjörn Suneson.

As Nominations Committee for the period 2010–2011 Anna-Gretha Eriksson (chair), Erik Orviste, and Torbjörn Suneson were elected.

Val av revisorer

Revisorer valdes vid årsmötet 2009 för perioden 2009-2011

Börje Olsson och Lars Chattingius

11. Motioner
En motion fanns att behandla från Börje Olsson.
Motionen diskuterades av årsmötet
Beslut. I första hand verka för att VIS- medlemmar blir medlemmar i ICOMOS.
Informera om ICOMOS arbete på hemsidan.
12. Firmatecknare för ICOMOS SWEDEN. Behöriga firmatecknare är ordförande och skattmästare, att teckna firma var för sig.
13. Övriga frågor.
Diskuterades översättning av internationella charter och dokument.
Diskuterades en svensk motsvarighet till det australiensiska Burra-chartret. Henrik Lindblad informerade om att FoU medel från RAÄ har sökts av Göteborgs universitet för arbetet men medel har ej beviljats.

Heritage day 18/4 diskuterade. Föregående år (2009) kom 2 medlemmar till arrangemanget på KTH. Styrelsen undersöker möjligheten att få ett arrangemang eventuellt på Linnes Hammarby.

Förslag kom upp att ha ett arrangemang på Södra Öland.

Avtackades Marie Klingspor Rotstein för arbetet som ordförande, Anna-Gretha Eriksson för arbetet som sekreterare och Maria Wikman för arbetet som sammankallande för valberedningen.

14. Förklarades årsmötesförhandlingarna avslutade.

Vid protokollet

Anna-Gretha Eriksson

Justeras

Kerstin Westerlund Bjurström

Britt Wisth

Stockrosor vid Dalby kungsgård i Skåne. Foto; Beng A Lundberg, RAÄ 2007.

www.icomos.se